

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра філософії

Узгоджено:
Проректор з наукової роботи
А.П. Гетьман _____

С И Л А Б У С
навчальної дисципліни
«Філософія»
(обов'язкова)

Рівень вищої освіти – третій освітньо-науковий рівень

Ступінь вищої освіти – доктор філософії

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право» / 293 «Міжнародне право»

Харків – 2020

Силабус навчальної дисципліни «**Філософія**»: галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право» / 293 «Міжнародне право», освітньо-кваліфікаційний рівень – третій (доктор філософії).

Розробники:

Данильян Олег Геннадійович – завідувач кафедри філософії, доктор філософських наук, професор;

Дзьобань Олександр Петрович – професор кафедри філософії, доктор філософських наук, професор;

Калиновський Юрій Юрійович – професор кафедри філософії, доктор філософських наук, професор

Затверджено на засіданні кафедри філософії
протокол № 17 від 23 червня 2020 р.

Завідувач кафедри філософії _____ О.Г. Данильян

“ 23 ” червня 2020 року.

Зміст

1. Вступ	4
2. Анотація програми та основні модулі навчальної дисципліни	9
3. Вимоги викладача	19
4. Контрольні заходи результатів навчання	20
5. Самостійна робота, показники академічної активності та додаткових освітніх досягнень здобувачів	23
6. Інформаційне забезпечення самостійної роботи здобувачів	24

1. ВСТУП

1.1. Дані про викладачів, які викладають навчальну дисципліну «Філософія»:

Данильян Олег Геннадійович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії.

Контактна інформація: м. Харків, вул. Пушкінська, 77, кафедра філософії, ауд. 254, телефон: (057) 704-92-84, e-mail: odana@i.ua.

Дзьобань Олександр Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії.

Контактна інформація: м. Харків, вул. Пушкінська, 77, кафедра філософії, ауд. 254, телефон: (057) 704-92-84, e-mail: a_dzeban@ukr.net.

Калиновський Юрій Юрійович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії.

Контактна інформація: м. Харків, вул. Пушкінська, 77, кафедра філософії, ауд. 254, телефон: (057) 704-92-84, e-mail: kalina_uu@ukr.net.

1.2. Цілі та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Філософія» є оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, надання фундаментальних філософських знань для реалізації світоглядної, методологічної, гносеологічної, аксіологічної функцій філософії, усвідомлення цінності духовної культури, її єдності й цілісності на підставі вивчення багатства світової філософії, творчого аналізу сучасної філософської літератури, забезпечення глибокого розуміння специфіки філософського осмислення соціокультурних феноменів, формування високої світоглядно-методологічної культури дослідника.

Завдання:

Завданням навчальної дисципліни «Філософія» є: забезпечити усвідомлення здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії сутності, змісту й особливостей філософії як світоглядної науки, основних етапів її

розвитку, ролі в житті суспільства; сформувати й розвинути у здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії сучасне системне наукове мислення; ознайомити здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії з внеском мислителів різних філософських шкіл та напрямків, у тому числі й вітчизняних філософів у розвиток філософської культури; забезпечити оволодіння системою філософських знань, які виступають методологічними засобами для аналізу природничих та гуманітарних наук; сформувати у здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії високі моральні якості й традиції, зразки поведінки, які засновані на цінностях загальнолюдської моральності, свідомість і почуття відповідальності за виконання професійного обов'язку.

1.3. Місце навчальної дисципліни у структурі освітньо-професійної програми

2.1. Навчальна дисципліна «Філософія» належить до навчальна дисципліна належить до циклу соціально-гуманітарних дисциплін; дисциплін.

2.2. При вивченні даної навчальної дисципліни використовуються знання, отримані з наступних дисциплін – «Форми (джерела) права», – пререквізити.

2.3. Основні положення навчальної дисципліни мають застосовуватися при вивченні таких дисциплін – «Організація та методологія наукових досліджень», «Педагогіка та психологія вищої школи» – постреквізити.

1.4. Опис навчальної дисципліни «Філософія»

Курс	Рівень освіти, галузь знань, спеціальність	Дидактична структура навчальної дисципліни
Кількість кредитів ЕКТС: 6	Освітньо-науковий рівень – третій (доктор філософії)	Обов'язкова Модуль 1 Історія філософії як основа філософсько-методологічної культури
Кількість модулів: 2	Галузь знань – 08 «Право»	Лекції: 28
Загальна кількість годин: 180	Спеціальність – 081 «Право» / 293 «Міжнародне право»	Практичні заняття: 4

Тижневих годин: 6		Самостійна робота: 60 Модуль 2 Основні проблеми сучасної філософії Лекції: 24 Практичні заняття: 4 Самостійна робота: 60 Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (іспит)
-------------------	--	---

1.5. Перелік предметних компетентностей та результатів навчання здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії

Предметні компетентності здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії, сформовані в результаті освоєння навчальної дисципліни «Філософія»:

ПК – 1. Знання основних парадигм філософствування.

ПК – 2. Знання основних підходів до обґрунтування сутності пізнавального процесу.

ПК – 3. Знання основних історичних підходів до аналізу, синтезу й абстрагування інформації.

ПК – 4. Уміння транслювати й екстраполювати надбання філософів-класиків на предметно-практичну діяльність.

ПК – 5. Знання базових правил та підходів до формулювання й обґрунтування власних життєвих та світоглядних позицій.

ПК – 6. Здатність аргументовано обґрунтовувати свої світоглядні позиції на підставі історико-філософських зразків.

ПК – 7. Знання критичної функції філософії і уміння реалізувати її на практиці.

ПК – 8. Знання підходів до осмислення сутності людини в історії розвитку філософського знання.

ПК – 9. Навички критичного усвідомлення себе як особистості конкретно-історичного етапу розвитку суспільства.

ПК – 10. Знання сутності особистості та її біо-психо-соціальної природи.

ПК – 11. Здатність синтезувати нові знання на підставі історико-філософського досвіду.

ПК – 12. Здатність розрізняти основні підходи до розуміння соціальних інститутів.

ПК – 13. Знання основних принципів кореляції сутності людини і способів розуміння її прав і обов'язків.

ПК – 14. Знання особливостей взаємозв'язку науки з сучасними соціальними і правовими проблемами.

ПК – 15. Знання основ сучасної гносеології й епістемології.

ПК – 16. Навички взаємодоповнення й застосування методів наукового дослідження у правовій сфері.

ПК – 17. Здатність виявляти основні детермінанти реалізації свободи й відповідальності особистості.

ПК – 18. Знання основних форм наукового пізнання та уміння здійснювати переходи від емпіричного рівня пізнання до теоретичного.

ПК – 19. Знання основних форм фіксації знань і уміння здійснювати формалізацію знанневих форм.

ПК – 20. Знання основ герменевтики та уміння застосовувати їх на практиці.

ПК – 21. Знання основ системного підходу до дослідження соціокультурної реальності.

ПК – 22. Уміння орієнтуватися у динаміці суспільних процесів.

У результаті освоєння навчальної дисципліни «Філософія» здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії повинен демонструвати наступні результати навчання:

РНС НД – 1.1. Виявляти стійкі знання й розуміння основних принципів формування ціннісних основ суспільного й правового життя на внутрішньо-суспільному й міждержавному рівнях.

РНС НД – 1.2. Застосовувати історичний досвід філософської рефлексії прав людини та її свобод.

РНС НД – 1.3. Екстраполювати надбання філософів-класиків на правову сферу.

РНС НД – 1.4. Знати основні засади кореляції сутності людини і способів нормативного регулювання суспільних відносин.

РНС НД – 1.5. Обґрунтовувати свої світоглядні позиції на підставі історико-філософських зразків.

РНС НД – 1.6. Демонструвати знання генези позитивного права і його диференціації.

РНС НД – 1.7. Усвідомлювати сутність основних історичних підходів до наукового дослідження текстової інформації.

РНС НД – 1.8. Демонструвати здатність реалізовувати на практиці праксеологічну функцію філософії.

РНС НД – 1.9. Демонструвати знання смислу ідей правової держави, правового суспільства й справедливості.

РНС НД – 2.1. Знати концептуальні основи системного підходу до дослідження правової реальності.

РНС НД – 2.2. Визначати й виокремлювати основні особливості й характерні риси соціальних інститутів.

РНС НД – 2.3. Знання основних принципів кореляції сутності людини і способів розуміння її прав і обов'язків.

РНС НД – 2.4. Демонструвати здатність характеризувати основні сфери життєдіяльності суспільства як системи.

РНС НД – 2.5. Знати особливості біо-психо-соціальної природи людини та співвідношення вказаних складових у розуміння людини як громадянина.

РНС НД – 2.6. Знати концептуальні основи структурно-функціонального підходу до дослідження правової реальності.

РНС НД – 2.7. Знати основні форми фіксації і формалізації знань.

РНС НД – 2.8. Застосовувати філософські методи наукового дослідження у правовій сфері.

РНС НД – 2.9. Уміти здійснювати переходи від емпіричного рівня пізнання до теоретичного.

2. АНОТАЦІЯ ПРОГРАМИ ТА ОСНОВНІ МОДУЛІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

2.1. Анотація програми навчальної дисципліни

Модуль 1. Історія філософії як основа філософсько-методологічної культури

Тема 1. Філософія, коло її проблем та роль у суспільстві.

Світогляд і філософія. Поняття світогляду. Структура, риси, суспільно-історичний характер світогляду та його роль у житті суспільства. Класифікація світогляду. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія і філософія. Філософія як теоретична основа світогляду та загальна методологія наукового пізнання. Філософія, її предмет і структура. Специфіка філософського освоєння дійсності. Типи філософствування. Основні розділи філософії: історія філософської думки, онтологія, феноменологія, філософія розвитку, гносеологія, епістемологія, соціальна філософія, філософська антропологія, філософська аксіологія, філософія історії. Головні теми філософських думок: людина і світ, мислення й буття, духовне й тілесне. Проблема основного питання філософії. Функції філософії: світоглядна, фундаментальна, методологічна, гносеологічна, логічна, виховна, аксіологічна, інтегративна, критична, регулятивна, прогностична. Роль філософії у суспільному житті та самопізнанні людини. Мета вивчення філософії як навчальної дисципліни. Місце й роль філософії у підготовці юристів.

Тема 2. Філософія Стародавності. Зародження основних парадигм філософствування.

Історичні передумови, час і місце виникнення філософії. Універсалізм

філософії Стародавності. Передумови філософії у Стародавній Індії. Ведична література про людину, її походження та існування. Упанішади. Людина та світ в ортодоксальній (санкья, ньья, міманса, веданта, йога, вайшешика, міманса) і неортодоксальній (локаята, джайнізм, буддизм) течіях. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуцій про людину та її виховання. Даосизм про основи буття й ідеал мудреця. Особливості філософствування у Стародавньому Китаї. Антична філософія, її особливості, періодизація та значення для формування європейської культури. Основні проблеми й ідеї натурфілософського періоду античної філософії (мілетська школа, Геракліт, Парменід, піфагорійці, елеати, атомісти). Класична давньогрецька філософія: шлях до людини – філософські вчення софістів і Сократа. Об’єктивний ідеалізм Платона. Філософія Аристотеля: основні ідеї та їх вплив на світову філософію. Криза класичної античної філософії. Філософія еллінізму: кініки, скептики, епікуреїзм, стоїцизм і неоплатонізм.

Тема 3. Філософія середньовіччя, її особливості.

Виникнення середньовічної парадигми західноєвропейської філософії. Джерела та основні проблеми середньовічної філософії, етапи її розвитку. Християнство як світоглядне підґрунтя середньовічної філософії. Позитивний та негативний напрями в апологетиці. Проблема християнської віри (Юстин, Афінагор, Тертуліан). Релігійний характер філософської думки: ідея Бога. Патристика. Філософське вчення А. Блаженного про природу та людину. І. С. Еріугена про “розділення природи”. Рання схоластика. А. Кентерберійський про онтологічне доведення буття Бога. Філософські погляди І. Росцеліна та П. Абеляра. Класична схоластика. Вчення Ф. Аквінського про співвідношення віри й розуму, про єдність душі й тіла, про двоїстість істини. Суперечки щодо природи універсалій: реалізм і номіналізм. Д. Скотт про свободу волі. В. Оккам про необхідність дослідження природи і людини. Екзистийно-містична лінія середньовічної філософії: рання німецька філософія (Й. Екхарт, Й. Таулер, Й. Рейсбрук), містичний пантеїзм.

Тема 4. Західноєвропейська філософія епохи Відродження та Реформації.

Характерні риси епохи Відродження. Гуманізм і проблема людської індивідуальності (Данте, Ф. Петрарка, Л. Валла, М. Монтень та ін.). Ренесансний антропоцентризм як апологія свободи. Взаємозв'язок Ренесансу та Реформації. Натурфілософські ідеї у філософії Відродження. М. Кузанський про людину як центр космічної ієрархії буття. Гуманістичні ідеї Е. Роттердамського. Природознавчі досягнення М. Коперніка, Й. Кеплера, Парацельса. Творчість Леонардо да Вінчі. Злам середньовічного уявлення про Землю як центр універсуму і про людину як царя природи (Г. Галілей). Пантеїзм Дж. Бруно. Скептицизм М. Монтеня. Соціально-політичні теорії Н. Макіавеллі, Ж. Бодена, Т. Мора, Т. Кампанелли та ін.

Філософія періоду Реформації. Філософські ідеї лідерів реформації М. Лютера, У. Цвінглі, Ж. Кальвіна та ін.

Тема 5. Західноєвропейська філософія Нового часу та епохи Просвітництва.

Особливості епохи Нового часу. Формування нової парадигми філософствування та її характерні риси. Наукова революція XVII ст. та проблема методу пізнання. Раціоналізм та емпіризм. Емпіризм Ф. Бекона: розробка нової моделі науки, емпіричного методу і розкриття причин помилок у пізнанні. Механістичний матеріалізм Т. Гоббса, його вчення про державу. Сенсуалізм Дж. Локка, його теорія про первинні й вторинні якості, вчення про природні права людини, суспільний договір. Філософський раціоналізм Р. Декарт, його погляди на наукове пізнання. Б. Спіноза: досвід побудови моністичної філософії та його поняття субстанції. Філософія Г.В. Лейбніца: плюралістична монадологія та наперед установлена гармонія. Суб'єктивно-ідеалістичні теорії XVIII ст. (Дж. Берклі, Д. Юм.). Деїстична лінія французького Просвітництва (Ш. Монтеск'є, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо). Французькі матеріалісти XVIII ст., їх вчення про матерію, пізнання, людину і суспільство (К.А. Гельвецій, П. Гольбах, Ж. Ламетрі, Д. Дідро).

Тема 6. Німецька класична філософія.

Особливості та характерні риси німецької класичної філософії, її місце в історії філософської думки. Теоретична філософія І.Канта, “коперніканський

переворот” у теорії пізнання. Практична філософія І.Канта: дуалізм світу людського буття – природний і моральний. Сутність категоричного імперативу. «Практична» філософія Й. Г. Фіхте. Філософія тотожності Ф. В. Шеллінга. Раціональний об’єктивний ідеалізм Г. В. Ф. Гегеля, його філософська система і метод. Погляди Гегеля на природу, суспільство, людину та закономірності їх розвитку. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. Людина як природна, чуттєво-тілесна істота. Вплив ідей німецької класичної філософії на європейську культуру.

Тема 7. Гуманістичні тенденції розвитку сучасної філософії. Діалог філософських доктрин.

Виникнення некласичних філософських учень. Плюралізм течій сучасної філософії. Проблема людини як одна із суттєвих рис сучасної філософії. Ірраціоналістична настанова філософії життя. Проблема нерационального (воля, почуття, інтуїція, несвідоме). Світ як воля й уявлення (А. Шопенгауер). Філософія волі до влади Ф. Ніцше. Концепція творчої еволюції А. Бергсона. Феноменологічна філософія про світ людського життя. Основи феноменології Е. Гусерля. Вплив феноменології на сучасну філософію. Зародження екзистенціалізму (С. К’єркегор). Екзистенціалізм М. Хайдеггера, Ж.-П. Сартра, А. Камю, К. Ясперса. Головна онтологічна проблема екзистенціалізму. Людина в загальній структурі буття. Сенс існування. Проблема свободи. Філософська герменевтика (Ф.Шлейєрмахер, Г.-Г. Гадамер, П. Рік’єор та ін): від тлумачення текстів до тлумачення людського буття. Антропологічна філософія. М. Шелер про природу людини та її місце у Всесвіті. Послідовники Шелера в пошуках сутнісних рис людини (Г. Плеснер, А. Гелен). Психологія З. Фрейда. Структура психіки за Фрейдом. Погляди представників неопрецидизму (К.Г. Юнг, А. Адлер, В. Райх, Е. Фромм). Позитивістська тенденція в сучасній світовій філософії. Класичний позитивізм (О. Конт, Г.Спенсер). Емпіріокритицизм Е. Маха. і Р.Авенаріуса та їх погляди на філософію як теорію пізнання. Неопозитивістські концепції методології науки: логічний позитивізм (М. Шлік, Л. Вітгенштейн, Р. Карнап), логічний негативізм (К. Поппер), аналітична філософія (Б.Рассел, Дж. Мур). Постпозитивізм (І. Лакатос, Т. Кун, П. Фейєрабенд). Комунікативна

філософія. Трансцендентальна прагматика К.-О. Апеля. Теорія комунікативної дії Ю. Хабермаса. Філософія постмодерну (Ж. Ф. Ліотар, Р. Барт, Ж. Дельоз, Ж. Деррида). Еволюція релігійної філософії у ХХ ст. Неотомізм, його антропоцентрична переорієнтація. Персоналізм. Особистість як унікальна суб'єктивність, шляхи її самореалізації. Тейярдизм як спроба узгодити релігійний світогляд та сучасну науку. Філософії марксизму, її основні ідеї. Концепція матеріалістичної діалектики, її зміст. Матеріалістичне розуміння історії. Неомарксизм.

Тема 8. Філософські ідеї у культурі Київської Русі.

Передумови виникнення та поширення філософських ідей у Київської Русі (християнізація, розвиток письменності й літератури та ін.). Вплив антично-візантійської й західноєвропейської середньовічної філософії на становлення культури Київської Русі. Творчість Іларіона, Кирила Туровського, Даниїла Заточника, Володимира Мономаха та ін. Специфіка філософського світогляду давніх русичів: синкретизм., поліфонія, теїстичність, етизація, історіософічність. Розуміння філософії як “любові до мудрості”. Проблема ставлення людини до Бога. Християнський антропоцентризм.

Тема 9. Філософсько-гуманістична думка українського Ренесансу (XV – XVII ст.).

Загальна характеристика епохи. Основні риси Відродження в Україні. Розвиток науки, культури та світської освіти. Поширення ідей гуманізму в Україні. Виникнення книгодруку старослов'янською мовою. Виникнення Острозької колегії. Становлення українського неоплатонізму XIV-XVI ст. Зародження професійної філософії. Специфіка реформації в Україні. Боротьба проти догм католицизму, обґрунтування православної догматики: Ю. Дрогобич, П. Русин, С. Оріховський та ін. Творчість релігійних полемістів І. Вишенського, С. Зизанія, З. Копистенського, Й. Борецького, Г. Смотрицького.

Тема 10. Філософія українського Просвітництва. Києво-Могилянська академія.

Становлення Просвітництва на Україні, його характерні риси та етапи розвитку. Києво-Могилянська академія, її вплив на філософську думку

українського та інших народів (Ф. Прокопович, С.Яворський, Г. Кониський та ін.). Проблеми ставлення людини до Бога, природи й духу, простору й часу, місця людини у Всесвіті. Раціоналістичний напрям філософських пошуків у Києво-Могилянській академії, їх морально-гуманістична проблематика. Поширення філософських здобутків Академії за межами України. Г.С. Сковорода, його життя та філософія. Співвідношення теорії і практики. Філософська концепція про три світи та дві натури. Вчення про людину. “Внутрішня людина”. Самопізнання. “Філософія серця”, її вплив на світову філософську думку. Вчення про пізнання. Концепція “сродної” праці.

Тема 11. Українська філософія XIX – XX ст. у контексті світової філософської думки.

Особливості української духовності на межі XIX – XX ст. Проблеми людини й нації у творчості Кирило-Мефодіївського товариства. “Філософія серця” П. Юркевича. Екзистенціальні мотиви у творчості П. Юркевича. Вплив “філософії серця” на формування російської та української філософії. В. Вернадський про феномен життя, Всесвіт, людство і ноосферу. Вплив поглядів В. Вернадського на світову філософську думку. “Філософія серця” й російськомовна школа “київського гуманізму” (Л. Шестов, В. Зінковський, М. Бердяєв, С. Франк та ін.). Філософія І. Франка, вплив марксизму й позитивізму на її формування. Філософські погляди Л. Українки, П. Грабовського і М. Коцюбинського. Соціально-філософські ідеї М. Драгоманова, їх вплив на розвиток слов’янського менталітету. Д. Чижевський про чинники формування української духовності. Вплив Д. Чижевського на європейську духовну культуру. Філософські погляди української діаспори щодо особливості української ментальності.

Модуль 2. Основні проблеми сучасної філософії

Тема 12. Філософський зміст проблеми буття.

Онтологія, її основні проблеми та категоріальні визначення. Головні онтологічні категорії (буття і ніщо, сутність і існування тощо). Типи онтології:

монізм, дуалізм, плюралізм. Виникнення і філософський смисл проблеми буття, її історичне усвідомлення. Сучасна філософська думка щодо сутності буття. Категорія “буття”, її суть і специфіка. Основні форми буття. Діалектика буття. Роль категорії “субстанція” для визначення онтологічних основ і способів буття світу. Матерія як об’єктивна реальність. Головні філософські й природничо-наукові уявлення про матерію. Сучасна наука про складну систему організації матерії та її властивості. Віртуальна реальність – нова форма буття. Матерія і рух. Становлення, зміна, розвиток. Головні форми розвитку матерії. Простір і час як форми існування матерії. Еволюція уявлень про простір і час. Напрямок часу. Нескінченність часу і простору. Просторово-часовий континуум для різних форм руху матерії. Феномен соціального простору. Поняття “світ” і “картина світу”. Буденна, світоглядна та наукова картина світу, їх відмінність та історично-мінливий характер. Сучасні наукові моделі розвитку світу.

Тема 13. Свідомість: онтологічний статус.

Походження та сутність свідомості як філософська проблема. Головні концепції походження свідомості. Античне, середньовічне і новоєвропейське розуміння свідомості. Генезис свідомості. Відображення як найбільш загальна властивість матерії, його природа і форма. Розвиток форм відображення. Свідомість як вища форма відображення. Свідомість як форма регулювання і необхідна умова життєдіяльності людини, її суспільна природа, сутність і функції. Свідомість як функція мозку, як відбиття дійсності. Самосвідомість, її форми і структура, предметність і рефлексивність. Феномен несвідомого, його природа і функції. Несвідоме як психічний феномен. Структура несвідомого. Структура свідомості. Свідомість як діяльність і сукупність знань. Воля як універсальний регулятор свідомої діяльності. Прийняття рішень. Пам’ять – здібність зберегти, відтворити досвід. Свідомість і мова. Природна і штучна мова, їх співвідношення. Проблема штучного інтелекту. Специфіка юридичної мови. Функції свідомості. Фундаментальна роль категорії “свідомість” у філософії, її методологічне значення для пізнання природи, суспільства і людської діяльності.

Тема 14. Концепції розвитку світу, людини, пізнання. Типи діалектики, її зміст і функції.

Діалектика як вчення про розвиток і метод пізнання. Історичні форми діалектики. Поняття “категорія”, “закон”, “принцип”. Діалектика як система принципів, законів, категорій. Об’єктивна і суб’єктивна діалектика. Принципи діалектики. Принцип загального зв’язку. Поняття “відношення”, “зв’язок”, “взаємодія”. Принцип розвитку. Поняття “зміна”, “рух”, “розвиток”. Саморух і саморозвиток. Закони діалектики: закон діалектичної суперечливості, закон взаємного переходу кількісних і якісних змін, закон заперечення заперечення. Категорії діалектики. Одиничне, особливе і загальне. Явище і сутність. Форма і зміст. Частина і ціле. Елемент, структура, система. Причина й наслідок. Необхідність і випадковість. Можливість і дійсність. Свобода й необхідність. Методологічне значення законів і категорій діалектики для юридичної теорії і практики. Альтернативи діалектики. Традиційні (класичні) альтернативи діалектики: метафізика, догматизм, релятивізм, софістика і еkleктика. Модифікація діалектики в сучасних філософських доктринах (некласичні концепції діалектики: “трагічна діалектика”, “діалектична теологія”, або “теологія кризи”, “негативна діалектика”). Синергетика.

Тема 15. Пізнання, проблема істини.

Пізнання в контексті людського існування. Зародження гносеологічної проблематики в історії філософської думки. Головне питання гносеології. Суб’єкт і об’єкт пізнання. Людина як суб’єкт пізнання: проблема інтерсуб’єктивності. Форми пізнавальної діяльності. Буденне, релігійне, художнє пізнання. Види пізнавальної діяльності: чуттєве й раціональне, емпіричне й теоретичне, їх основні форми і способи взаємодії. Проблема істини у філософії і науці. Діалектика абсолютної і відносної істини. Конкретність істини. Критерії істини в ціннісно-орієнтуючому пізнанні. Істина і метод пізнання. Істина в судових рішеннях. Буття як діяльність. Проблема практики в філософії. Структура практики. Принцип визначальної ролі практики в пізнанні. Практика як головний критерій істини. Необхідність і свобода в практичній діяльності. Проблема вибору. Особливості соціального пізнання, його концепції. Людина і

суспільство як об'єкти соціального пізнання.

Тема 16. Філософське розуміння суспільства.

Філософія суспільства. Поняття “суспільство”. Основні підходи до розуміння суспільства: релігійно-міфологічні, натуралістичні, ідеалістичні та ін. Соціальна концепція марксизму. Теорія соціальної дії (М. Вебер, Т. Парсонс). Концепція методологічного індивідуалізму (Г. Зіммель, К. Поппер та ін.). Принципи наукової концепції суспільства. Суспільство як саморозвинена система. Соціальна структура суспільства: суб'єкти суспільства; суспільні відносини; соціальні інститути; діяльність як специфічний засіб існування соціального. Суспільство як система органічно пов'язаних сфер життєдіяльності людей. Сфери суспільного життя (економічна, духовна, соціальна, політична): сутність, зміст і взаємодія.

Розвиток суспільства як закономірний історичний процес. Суспільні закони, їх особливості, класифікація і механізм дії. Сучасні концепції суспільного розвитку: інформаційного суспільства, індивідуалізованого суспільства, неопатримоніального суспільства. Глобальні проблеми людства і перспективи техногенної цивілізації.

Тема 17. Людина як предмет філософського аналізу.

Людина як предмет антропології. Проблема людини в історії філософії. Людина і Космос в античній філософії. Людина і Бог: релігійна антропологія. Антропоцентризм і гуманізм епохи Відродження. Філософія розуму Нового часу. Людина-машина (Ламетрі). Філософська антропологія (М. Шелер, А. Гелен, Х. Плеснер). Антропологічна константа ХХ ст. (П. Тейяр де Шарден, М. Хайдеггер, К. Ясперс, Й. Хейзинга, Е. Кассіерер, Ж. Лакан, А. Камю, Ж.-П. Сартр). Основні концепції походження людини: релігійна (теологічна), космічна, еволюційна (дарвінізм), антропосоціогенез. Антропосоціогенез, його комплексний характер та основні фактори: праця, спілкування, мова. Генезис праці, знаряддева діяльність, виробництво. Роль мови в процесі антропосоціогенезу. Філософська проблема природи й сутності людини. Людина як єдність вітального, соціального і духовного. Неспроможність біологізаторської та соціологізаторської редукції у трактуванні людини. Проблема життя і смерті у філософії. Право людини на

гідне життя. Біологічні й соціальні межі життя. Проблема евтаназії.

Тема 18. Особистість і суспільство.

Зміст значення людського виміру в соціальних процесах сучасної епохи. Зміст понять: людина, індивід, особистість. Особистість як предмет соціального середовища та індивідуального вибору, її соціальні ролі у суспільстві. Типи особистості. Історичні типи взаємовідносин людини й суспільства. Соціальне буття людини як єдність індивідуального і суспільного буття. Діалектика історичної необхідності свободи і відповідальності особи в суспільному розвитку, їх взаємна обумовленість. Неспроможність протиставлення свободи й необхідності. Історичний детермінізм і свобода вибору в діяльності людини. Зростання свободи особи як критерій суспільного прогресу.

Тема 19. Духовне життя суспільства і культура.

Духовна діяльність, її особливості. Поняття “духовне життя суспільства”. Елементи духовного життя суспільства та їх взаємозв’язок. Духовне виробництво, духовні потреби, суспільна свідомість. Суспільна свідомість та суспільне буття. Зміст і структура суспільної свідомості, її закономірності. Діалектика науково-теоретичного і буденно-психологічного рівнів свідомості. Форми суспільної свідомості. Політична свідомість і діяльність. Правосвідомість. Мораль як регулятор життєдіяльності. Специфіка релігійної свідомості. Взаємодія форм суспільної свідомості. Культура як специфічна соціальна реальність і підґрунтя людського існування. Суспільні детермінанти й можливість входження людини в культуру. Субкультура та її різновиди. Правова культура. Маргінальна культура. Східна і західна моделі культури, їх взаємовпливи. Національна культура і сучасна цивілізація. Зміст і головні риси інформаційної цивілізації. Різноманітність форм цивілізації.

Тема 20. Сенс і спрямованість історії.

Філософія історії, її предмет, структура і функції. Розвиток поглядів на історію у філософській думці. Сучасні концепції філософії історії: гносеологічна концепція (В. Дільтей, Г. Зіммель, Р. Коллінгвуд), онтологічна концепція (Р. Мель, Р. Арон та ін.), аксіологічна концепція (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт), технократичні концепції (Д.Белл, Е.Тоффлер, З.Бжезинський та ін.). Проблема сенсу і

спрямованості історичного процесу. Формаційна концепція (К.Маркс). Концепції локальних цивілізацій (М. Данилевський, О. Шпенглер, П. Сорокін). Монадний підхід. Постановка питання про “кінець історії” у новітній філософії (Ф. Фукуяма). Теорії цивілізаційного фіналізму, циклізму і катастрофізму. Людина як суб’єкт історичного процесу. Об’єктивне і суб’єктивне в соціально-історичному процесі. Стихійне і свідоме в історії. Закони і рушійні сили історії. Ідея історичного прогресу (І.Валлерстайн). Суспільні ідеали і прогрес. Майбутнє людства як предмет дослідження і прогнозування. Історичні типи суспільного прогресу. Критерії прогресу. Глобалістичні та антиглобалістичні тенденції сучасної цивілізації.

2.2. Основні модулі навчальної дисципліни

№ з/п	Модуль/назва	Кількість кредитів ЄКТС	Всього годин	Аудиторні заняття (контактні)		Самостійна робота здобувачів
				Лекції	Практичні заняття	
1.	Історія філософії як основа філософсько-методологічної культури	3	92	28	4	60
2.	Основні проблеми сучасної філософії	3	88	24	4	60
Разом:		6	180	52	8	120

3. ВИМОГИ ВИКЛАДАЧА

Вимоги викладача, які він висуває до здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії при вивченні навчальної дисципліни «Філософія»: регулярність відвідування лекційних та практичних занять; систематичність та активність роботи на лекційних і практичних заняттях; повнота і ґрунтовність відповіді на питання; уміння обґрунтувати свою точку зору при обговоренні доповіді (презентації); повнота і переконливість наведених доводів при вирішенні практичних завдань; аналіз та обґрунтування загальновизнаними науковими положеннями та нормами національного та міжнародного (європейського) права своїх рішень; виконання контрольних та інших самостійних робіт; дотримання норм академічної поведінки, доброчесності та етики.

4. КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Контроль знань в рамках навчальної дисципліни «Філософія» здійснюється з урахуванням бально-рейтингової системи.

4.1. Розподіл балів між формами організації навчального процесу і видами контрольних заходів:

Поточний контроль		Іспит	Разом
Модуль 1	Модуль 2	60	100
20	20		

4.2. Поточний контроль знань аспірантів

Оцінювання знань здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПК). Загальним об'єктом оцінювання знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії є відповідні частини навчальної програми дисципліни, засвоєння яких перевіряється під час ПК. Завданням ПК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу, здатності осмислити зміст окремих тем чи розділу, умінь застосовувати отримані філософські знання при вирішенні професійних завдань. Об'єктами ПК знань є: систематичність та активність роботи на лекціях, семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність та рівень знань при обговоренні питань), виконання контрольних завдань, інші форми робіт. Оцінювання результатів ПК здійснюється викладачем наприкінці вивчення навчальної дисципліни.

4.3. Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

Підсумкове оцінювання рівня знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється на основі результатів поточного ПК та підсумкового контролю знань (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання, що виносяться на ПКЗ оцінюються від 0 до 60 балів. ПКЗ з філософії проводиться у

формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані філософські знання з сучасними соціальними і правовими проблемами.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до здобувачів на початку навчального семестру. До екзаменаційного білета включаються три питання з курсу філософії. Відповідь на кожне питання оцінюється від 0 до 20 балів.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється у залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в університеті
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	ДОБРЕ – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75-79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	20-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-19

4.4. Критерії і рівні оцінювання результатів навчання

Критеріями оцінювання ПК є:

Критеріями оцінювання ПК є:

а) активність та рівень знань при обговоренні питань семінарських занять, відвідування відповідних форм навчального процесу, самостійне доопрацювання окремих тем чи питань, інші форми робіт (від 0 – 30 балів);

б) оцінка за 2 контрольні оцінювання, які проводяться після вивчення кожного модулю дисципліни за формою, яку визначає викладач: письмова контрольна робота, тестування або інший вид робіт за вибором викладача (від 0 до 5 балів за кожну роботу). Конкретний перелік питань до письмової контрольної роботи, перелік тестів, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії на початку навчального семестру.

Підсумковий бал за результатами ПК оформляється під час останнього семінарського заняття. Загальна максимальна кількість балів за ПК складає 40 балів. Мінімальна кількість балів за ПК, яка є допуском до складання екзамену, – 25 балів.

4.5. Методи педагогічного контролю

Кафедрою філософії використовуються як традиційні, так і новітні методи педагогічного контролю:

- опитування аспірантів у ході практичних занять;
- контрольний зріз знань аспірантів у вигляді тестів;
- написання контрольних робіт;
- виступи аспірантів з науковими повідомленнями або доповідями;
- участь аспірантів у case-study;
- підготовка й оприлюднення презентацій;
- анотування (рецензування) наукових статей, монографій за темами навчальної дисципліни;
- підготовка аспірантами кейсів; слайдів, схем, таблиць з філософії;
- складання іспиту.

Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, розв'язання тестових завдань у позааудиторний час, підготовка творчих робіт у позааудиторний час, peer review тощо.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА, ПОКАЗНИКИ АКАДЕМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА ДОДАТКОВИХ ОСВІТНІХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Форми самостійної роботи аспірантів:

- підготовка та оприлюднення наукових публікацій у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз, рекомендованих МОН, зокрема Scopus або Web of Science Core Collection;
- підготовка та оприлюднення наукових публікацій у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України;
- участь у написанні колективних монографій;
- участь у міжнародних наукових, науково-практичних конференціях, форумах, конгресах, підготовка тез під керівництвом наукового керівника або лектора та виступ з науковою доповіддю;
- виступ на всеукраїнських наукових конференціях, засіданнях круглих столів, конгресах, форумах, семінарах молодих вчених з науковою доповіддю (повідомленням) у межах тематики навчальної дисципліни та публікація тез наукової доповіді або наукової статті за результатами виступу;
- підготовка наукової роботи в межах тематики програми для участі у конкурсах наукових робіт молодих учених;
- участь у конкурсах на отримання грантової підтримки наукових досліджень та стипендій, заснованих на честь видатних діячів науки, освіти, культури, громадських діячів, а також заснованих Президентом України, Кабінетом Міністрів України, державними чи недержавними органами, підприємствами, установами чи організаціями з обраної навчальної дисципліни;
- самостійне вивчення додаткової літератури та опрацювання додаткових питань;
- робота з інформаційними ресурсами;
- підготовка до дебатів, дискусій, диспутів, круглих столів, конференцій;
- підготовка наукових доповідей і оприлюднення їх на засіданнях кафедри та кафедральних методологічних нарадах;
- підготовка тез наукових доповідей, повідомлень і статей;
- підготовка до лекцій (у разі проведення лекцій-диспутів, діалогових

лекцій, лекцій-конференцій тощо);

- самостійне опрацювання тем лекцій та практичних занять;
- підготовка рефератів та інших видів індивідуальних робіт;
- підготовка до поточного контролю та іспитів;
- огляд науково-теоретичної літератури та робота з нею;
- конспектування, рецензування рекомендованої науково-методичної та монографічної літератури, тексту лекцій;
- підготовка індивідуальних завдань;
- складання бібліографічних описів;
- підготовка есе за вузькоспеціальною проблемною тематикою;
- підготовка до усної презентації та виступ з нею на засіданні кафедри або практичних заняттях;
- підготовка до іспиту за переліком питань, розробленим кафедрою.

6. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

підручники, навчальні посібники, довідкова література, монографії, статті:

Бондаревич І. А. Філософія. Київ: Алерта, 2013. 240 с.

Волинка Г. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті. Київ: Вищ. освіта, 2005. С. 84–88.

Вулевич М.Р. Філософія як мудрість та її осмислення в науковій і практичній діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 2. С. 154-158.

Горський В. С. Історія української філософії: курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид. Київ: Наук. думка, 1997. 285 с.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Трансформації цінностей в інформаційному суспільстві: багатовимірність та різнопорядковість. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія*. 2020. № 3 (46). С. 28-43.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Віртуальна реальність і кіберпростір як атрибути сучасного суспільства. *Інформація і право*. 2020. № 4 (35). С. 9-21.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія: підручник. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2018. 432 с.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія: посібник для підготовки до іспиту. Харків: Право, 2019. 134 с.

Дзьобань О.П. Сучасна соціальна синергетика: до питання про визначення концептуальних основ. *Вісник Нац. юрид. академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2011. Вип. 7. С. 3-15.

Дротянко Л. Г. Філософія наукового пізнання: підручник. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту "НАУ-ДРУК", 2010. 224 с.

Калиновський Ю. Ю. Філософія соборності як світоглядне підґрунтя розвитку правового суспільства в Україні. *Гілея: науковий вісник.* 2013. Випуск 70 (№ 3). С. 354-360.

Коваленко І. І., Мелякова Ю. В. Кальницький Е. А. Феномен тілесності в перформативній парадигмі: від зібрання до проблематизації політичного. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія.* 2020. № 1 (44). С. 86-119.

Кузьміна С. Вітчизняна академічна філософія: працюємо в архівах. *Філософська думка.* 2010. № 6. С. 5-20.

Рижак Л. Філософія: підручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 650 с.

Соціальна філософія: підруч. для вищ. шк. / Афанасенко В. С., Горлач М. І., Данильян О. Г. та ін. Харків: Прапор, 2007. 686 с.

Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко, Ю. Ю. Калиновський та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2018. 350 с.

Суспільство, людина, право: сучасні дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко, Ю. Ю. Калиновський та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2014. 392 с.

Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко, Ю. Ю. Калиновський та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2017. 416 с.

Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2020. 344 с.

Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна, М.І. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.

Терлецький В.М. Кантове вчення про "a priori" в онтологічній перспективі. *Філософська думка.* 2008. № 6. С. 21-39.

Філософія: підручник / ред. Л. В. Губерський. вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків: Фоліо, 2018. 621 с.

Філософія історії: підруч. для вищ. шк. / Бойченко І. В., Горлач М. І., Данильян О. Г. та ін. Харків: Прапор, 2006. 654 с.

Філософія: хрестоматія. Від витоків до сьогодення: навч. посіб.; за ред. Л. В. Губерського. 2-ге вид., стереотип. Київ: Знання, 2012. 621 с.

Інтернет-ресурси:

Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/782>.

Навчальний електронний інформаційний комплекс «Філософія (НЕІК)». URL: <http://dl.nlu.edu.ua/?lang=uk>.

Навчально-методичні матеріали Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://acs.nlu.edu.ua/materials/list.php>.

Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

СЕНМК: Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри філософії URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=120:kafedra-f%D1%96losof%D1%96%D1%97&Itemid=151.